

**ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМ КАПІТАЛОМ
В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ ЗНАТЬ**

Автор пропонує нові підходи до удосконалення інституційного забезпечення управління людським капіталом. Умови розвитку економіки знань потребують значних змін в інституційному забезпеченні управління людським капіталом. Серед головних рекомендацій можна відокремити розвиток інститутів інноваційної діяльності, підтримку та розвиток інноваційного навчання в інституційному середовищі освіти, розвиток соціальних інститутів.

Ключові слова: інституційне забезпечення, людський капітал, економіка знань, інституції, управлінські процеси, інформаційні процеси, зайнятість населення, розвиток особистості.

ZACHOSA O. D.
Khmelnitskyi National University**INSTITUTIONAL SUPPORT HUMAN CAPITAL MANAGEMENT
IN THE FORMATION OF KNOWLEDGE ECONOMY**

The author offers new approaches to improving the institutional support for human capital management. Terms of the knowledge economy will require significant changes in the institutional support for human capital management. The author identifies key recommendations for changes in the institutional support - the development of institutions of innovation; support the development of innovative learning environments in the institutional education, the development of social institutions.

Keywords: institutional support, human capital, knowledge economy, institutions, administrative processes, information processes, employment, personal development.

Вступ. На сучасному етапі розвитку економіки знань, інституційне забезпечення управління людським капіталом має велике значення та є фундаментом для його розвитку. В центрі будь-якого економічного розвитку знаходиться людина з її потребами, які, з одної сторони повинні задовольнятися, а з іншої сторони є поштовхом для розвитку особистості та цілого ряду товарів, послуг, середовищ діяльності для задоволення її розвитку. Класична піраміда Маслоу адаптована до розвитку інституційного забезпечення свідчить про те, що чим більший рівень задоволення потреб людини, тим більше інституцій в суспільстві розвиваються для забезпечення процесів розвитку особистості та різноманітних організацій та середовищ її діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Наукові праці таких авторів: Делбрідж Р. [1], Поляков М. [2], Ханін І. [3], Лук'яненко Д. [4], – свідчать про актуальність фокусування досліджень на цінностях економіки знань. Базові постулати в роботах Норта Д. [5], Мокира Дж. [6], Чорної Л. [7] дозволяють проаналізувати потреби змін для інституційного забезпечення динамічного розвитку управлінських та інформаційних технологій, творчих професійних товариств, територіальних громад та свідчать про те, що дослідження змін в інституційному забезпеченні розвитку людського капіталу є актуальними та потребують подальшого аналізу і розробки нових рекомендацій щодо удосконалення змісту та функцій визначених інституцій.

Метою досліджень є визначення особливостей змін інституційного забезпечення управління людським капіталом в системі формування економіки знань та розробка рекомендацій щодо можливостей запровадження цих змін на всіх рівнях національної економіки.

Виклад результатів дослідження. Активний розвиток економіки знань, що базується на новій парадигмі господарювання, в якій знання стали головним фактором виробництва та є специфічним товаром вимагає активних змін в інституційному забезпеченні. Нові інститути повинні охоплювати освіту, ринок праці та розвиток людського потенціалу. Такі інститути повинні бути націлені на розвиток людини як окремого індивіда та члена колективу, який має визначені цілі та діяльність для їх досягнення. Інституційне забезпечення – це створення необхідних інституційних умов, що охоплює формальні й неформальні інститути, упорядкування відносин, які виникають у цій сфері. Інституційне забезпечення має структуроформуючу функцію та розглядається у мікро- (індивідуальне та організаційне), мезо- (галузі та регіони) та макроекономічному (держава) вимірі. Економіка знань передбачає формування нової виробничої і економічної свободи, яка обумовлює активний розвиток інститутів підприємництва. Крім того, активно розвиваються неформальні інститути безперервного навчання, освіти, культури. Якщо формальні інститути створює держава, то неформальні – це «продукт» суспільства, який залежить від рівня його культурного розвитку, згуртованості, якості співвідношення колективізму та індивідуалізму. Нові технологічні можливості дозволяють говорити про формування віртуальних неформальних інститутів онлайн-спільнот. Базовими інституційними складовими економіки знань можна вважати такі галузі: наука; освіта; сучасне виробництво; науково-технічна діяльність; підприємництво; соціальний капітал; людський капітал.

Як зазначає Поляков М.В., в інституційному забезпеченні збільшується «частка» інститутів у таких

сферах: проведення НДДКР; організація та здійснення інноваційної діяльності; комерціалізація розробок та інновацій; науково-технічне співробітництво, кооперація у розробці та впровадженні інновацій; захист прав на інтелектуальну власність; державне регулювання науково-технічної діяльності і управління інноваційним розвитком; інформаційний обмін; трансферт технологій, зокрема між державою і бізнесом. Можна також свідчити про те, що активно розвиваються громадські організації, зокрема творчі, професійні об'єднання, територіальні громади тощо. Як приклад, можна навести розвиток інститутів інформаційної сфери економіки. [2]. Серед інститутів, основаних на знаннях, можна відокремити нові, такі як інститути розвитку та підтримки медіа, проектування, різноманітних сервісів, підтримки аутсорсингу. Економіка знань та безпосередньо людський капітал може розвиватись не тільки в умовах появи та розвитку нових знань, а і умов, які дозволяють розвиватись цим процесам.

За тлумаченням Д. Норта, інституційне середовище впливає на ідеологію, формує систему переконань, обумовлює ту чи іншу поведінку економічних агентів, створює стимули для них. В контексті розвитку людського капіталу можна додати, що досконале інституційне забезпечення дозволяє забезпечити потреби розвитку окремого індивіду та колективів людей, що приводить до позитивних зрушень в розвитку людського капіталу на всіх економічних рівнях. Значення інституцій та їх вплив на розвиток людського капіталу можна звести до наступного [5]:

- інститути формалізують діяльність індивідів та їх колективів, формують орієнтир змін в розвитку економічних агентів та трудових ресурсів;
- завдання інститутів – створювати належні умови для розвитку людського капіталу;
- інститути сприяють покращенню рівня якості життя населення, інноваційному розвитку людського капіталу;
- інституції формують офіційні та неофіційні правила, механізми спостереження і примушення до їх дотримання для регуляції розвитку людського капіталу;
- інститути визначають правила взаємодії індивідів та колективів;
- інститути повинні підтримувати збалансованість розвитку людського капіталу.

Серед різноманітних інститутів, які впливають на розвиток людського капіталу доцільно відокремити ідеологічні, політичні, правові, економічні соціальні інститути.

Інституційні трактування на рівні підприємства розвиваються в трьох напрямках: економії трансакційних витрат під час генерування, обміну використанні знань; створення переваг спільної діяльності при урахуванні вкладу учасників у вигляді знань; створення кращих можливостей для передбачення змін, пов'язаних зі знаннями, та забезпечення кращого захисту специфічних знанневих й інформаційних ресурсів, запровадження нової організаційної культури.

На рівні регіону: створення переваг регіональної кластерної діяльності при урахуванні вкладу учасників у вигляді знань; створення кращих можливостей розвитку регіону з врахуванням знанневих ресурсів регіону.

Аналогічно розвиваються інституційні трактування на рівні країни як учасника транснаціональних процесів обміну знань та формування синергетичної економічної системи.

В доктрині економіки знань визначено, що інновації в системі управління процесами суспільного розвитку – шлях до підвищення ефективності державної політики в цілому [8].

Для розвитку людського капіталу необхідно досягти позитивних зрушень в таких напрямках:

- вдосконалити інституційні основи державної політики підтримки якості життя населення;
- вдосконалити інституційні основи державної політики підтримки науково-технічної та інноваційної політики;
- подолати роз'єднаність та відособленість серед освітніх та наукових закладів; практичної діяльності підприємств та установ;
- сформувати загальнодержавну систему автоматизованого пошуку, збору, накопичення, аналітичної обробки і зберігання, розповсюдження та надання інформації в сфері науково-технологічного та інноваційного розвитку;
- забезпечити створення єдиної технологічної та інформаційної інфраструктури для науки та інноваційного підприємництва в Україні;
- створити інституційні основи ринкового стимулювання інноваційного розвитку;
- вдосконалити систему державного фінансування інноваційних процесів, механізми державного замовлення в науково-технічній сфері, а також моніторингу ефективності фінансування та реалізації наукових та інноваційних проектів;
- підвищити ефективність функціонування (вільних) економічних зон, розширити мережу технополісів, технопарків та інших інноваційних структур;
- вдосконалити інституційні основи державної політики підтримки розвитку творчих об'єднань населення;
- вдосконалити інституційні основи державної політики підтримки розвитку територіальних громад.

Оцінка ефективності інститутів може бути здійснена за такими показниками: рівень життя населення; рівень продуктивності праці; темпи і масштаби приросту ВВП.

Кількісним показником ефективності інституційного забезпечення економічного розвитку країни, зокрема її людського капіталу, є індекс оцінки політики та інститутів країни (індекс ОПІК), який використовується міжнародними економічними організаціями.

Зміна інститутів з боку держави може бути зумовлена різними стимулами, зокрема прагненнями до трансформації господарської парадигми і вимогами, що висуває економіка знань. Інституційне втручання держави є об'єктивно необхідним, особливо в умовах динамічного розвитку ринків, активної конкуренції, кризових ситуацій в країні тощо.

Розвиток економіки знань та її інституційного забезпечення не є рівномірним на рівні регіонів та міст і саме це обумовлює розвиток інститутів децентралізації та нових форм, таких як «інноваційний кластер», «інноваційний регіон» тощо. Це також можуть бути міжнародні інститути розвитку – наприклад, інститути міжнародних проєктів (Єврорегіон Дністер; техноінкубатор інформаційних технологій).

Окремими напрямками інституційної підтримки розвитку людського капіталу регіону є врахування його особливостей, забезпечення зайнятості та розвитку трудових ресурсів.

В таблиці 1 представлена інституційна інфраструктура забезпечення розвитку людського капіталу.

Таблиця 1

Інституційна інфраструктура забезпечення розвитку людського капіталу

Макрорівень	
Державні органи законодавчої, виконавчої та судової влади	Формування правового поля, регулювання та контроль розвитку людського капіталу на рівні держави
Громадські організації, інформаційно-консультативні центри, асоціації, об'єднання, творчі спілки	Розвиток професійних та творчих об'єднань, асоціацій, захист прав та свободи людини, забезпечення розвитку людини, надання консультацій, функціонування благодійних організацій та добровільних фондів.
Освіта і наука	Підготовка фахівців, координація діяльності освітніх закладів, контроль якості освітніх послуг
Система охорони здоров'я	Підвищення якості життя громадян, збільшення тривалості життя та продовження працездатного віку.
Інноваційна структура	Забезпечення інноваційного розвитку країни, ефективного використання людського капіталу
Інформаційні інститути	Інформаційне забезпечення
Фінансові інститути	Забезпечення доступу населення до кредитних ресурсів, страхових послуг, дотацій, субсидій, координація фінансових потоків.
Громадські та профспілкові організації	Забезпечення дотримання роботодавцями норм трудового законодавства, сприяння дотримання соціальних гарантій та розвитку людини
Мезорівень	
Місцеві органи виконавчої влади; органи самоврядування; регіональні центри зайнятості; регіональні установи та управління	Формування правового поля, регулювання та контроль розвитку людського капіталу на рівні регіону
Регіональна система освіти та науки	Розвиток професійних та творчих об'єднань, асоціацій, захист прав та свободи людини, забезпечення розвитку людини, надання консультацій, функціонування благодійних організацій та добровільних фондів на рівні регіону
Регіональна система охорони здоров'я	Підготовка фахівців, координація діяльності регіональних освітніх закладів, контроль якості регіональних освітніх послуг
Регіональна система підтримки підприємницької та інноваційної діяльності	Сприяння розвитку інноваційної діяльності та підприємництва
Місцеві інформаційні інститути	Інформаційне забезпечення
Місцеві фінансові інститути	Забезпечення доступу населення до кредитних ресурсів, страхових послуг, дотацій, субсидій, координація фінансових потоків.
Регіональні громадські організації	Забезпечення дотримання роботодавцями норм трудового законодавства, сприяння дотримання соціальних гарантій та розвитку людини, розвиток територіальних громад
Мікрорівень	
Керівні органи управління підприємства, установи	Забезпечення правового поля господарської діяльності та мотивації розвитку персоналу
Система підвищення кваліфікації, корпоративного навчання	Забезпечення розвитку системи підвищення кваліфікації та корпоративного навчання
Підтримка системи медичного страхування	Надання медичних страхових послуг
Підтримка інноваційної діяльності	Сприяння інноваційній діяльності
Розвиток системи знань підприємства	Формування системи знань на основі сучасних інформаційних та управлінських технологій
Розвиток управлінського обліку та фінансової системи підприємства	Запровадження сучасних інформаційних систем менеджменту та гнучкої системи управління фінансовими потоками
Профспілкова організація, творчі проєктні групи	Дотримання трудового законодавства, розвиток творчих проєктних груп, тренінгових технологій навчання та підтримки корпоративної культури

Так, наприклад, для сільськогосподарських регіонів важливими є встановлення сприятливого інвестиційного режиму, надання державної підтримки підприємцям, підтримка самостійної зайнятості населення тощо [7]. Розвиток ІТ-кластеру дозволяє розвиватись технічному університету, ІТ-підприємствам та окремим підприємцям-фрілансерам.

Висновки. Удосконалення інституційного забезпечення в умовах формування економіки знань можливо при умові детального аналізу функцій та процесів розвитку людського капіталу та базового інституційного забезпечення процесів розвитку. Виявлені незабезпечені процеси, як наприклад, активізація роботи аутсорсингових ІТ-підприємств, організація роботи сільськогосподарських кооперативів, не будуть раціонально організовані без змін в законодавстві та в інфраструктурі інституційного забезпечення.

Література

1. Delbridge R. Knowledge, innovation and institutional change / R. Delbridge // *Work, employment a. soc.* – 2003. – Vol. 17, № 1. – P. 187–196.
2. Поляков М.В. Особливості інституційного забезпечення економіки знань / М.В. Поляков // *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі.* – 2014. – № 1 (63). – С. 52–58.
3. Ханін І. Г. Інституційні передумови функціонування інформаційного простору національної економіки / І. Г. Ханін. – Д. : АРТ-ПРЕС, 2012. – 270 с.
4. Лук'яненко Д. Г. Імплементация парадигмы экономики знаний у стратегии национального экономического развития / Д. Г. Лук'яненко, О. Д. Лук'яненко, О. С. Дорошенко // *Міжнародна економічна політика.* – 2013. – № 2 (19). – С. 5–26.
5. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт. – М. : Фонд экономической книги «Начала», 1997. – 180 с.
6. Мокир Дж. Дары Афины. Исторические истоки экономики знаний / Дж. Мокир. – М. : Изд. Инста Гайдара, 2012. – 408 с.
7. Чорна Л.О. Особливості формування політики зайнятості населення в сільськогосподарських регіонах. / Л.О. Чорна, О.О. Коваленко, О.В. Степанюк // *Агросвіт.* – 2009. – № 5. – С. 50–52.
8. Доктрина економіки знань [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.semynozhenko.net/ufv/files/ec_znan.doc.

Надійшла 16.01.2017; рецензент: д. е. н.